

อุดมการณ์ทางการเมืองในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์

Political Ideologies Reflected in S.E.A. Write

Award-Winning Short Stories

พิทยา เกียรติศรีธนกุล^{1*} / วชรินทร์ แก่นจันทร์² / เอี่ยมพร ทิพย์เดช³ /

บัณฑิต ทิพย์เดช⁴

Phitthaya Kiatsrithanakun / Vajrindra Kaencandra /

Uamporn Thipdet / Bandit Thipdet

^{1,2,3,4}คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

School of Liberal Arts, University of Phayao

*Corresponding Author

ได้รับบทความ: 22 พฤษภาคม 2568

ปรับปรุงแก้ไข: 30 สิงหาคม 2568

ตอบรับตีพิมพ์: 6 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์อุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524-2566 จำนวน 15 เล่ม รวม 177 เรื่องตามแนวคิดทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory) แนวคิดทฤษฎีอำนาจ (Power theory) แนวคิดทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) แนวคิดทฤษฎีอุดมการณ์ (Ideology theory) แนวคิดทฤษฎีอุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology theory) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบอุดมการณ์ทางการเมืองทั้งหมด 6 อุดมการณ์ ได้แก่ อุดมการณ์เสรีนิยม อุดมการณ์สตรีนิยม อุดมการณ์นิเวศนิยม

อุดมการณ์อนุรักษ์นิยม อุดมการณ์ชาตินิยม และอุดมการณ์ฟาสซิสต์ และพบปรากฏการณ์ของอุดมการณ์ปะทะ 2 อุดมการณ์ ได้แก่ อุดมการณ์ชาตินิยมกับอุดมการณ์เสรีนิยม และอุดมการณ์ฟาสซิสต์กับเสรีนิยม

งานวิจัยนี้ได้เพียงชี้ให้เห็นความหลากหลายของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ แต่ยังไม่สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของสังคมไทยตลอดช่วงกว่า 40 ปีที่ผ่านมา โดยแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมมิใช่เพียงศิลปะเพื่อความบันเทิง แต่เป็นพื้นที่ของการต่อสู้เชิงวาทกรรมและการต่อรองทางอำนาจที่แทรกซึมอยู่ในสังคม ยิ่งเป็นการตอกย้ำว่า เรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ทำหน้าที่เป็น “สนามอุดมการณ์” ที่เปิดเผยความขัดแย้งทางความคิดของสังคมไทยในแต่ละยุคสมัย อันสะท้อนถึงการเปลี่ยนผ่านการต่อสู้เพื่อกำหนดทิศทางการเมืองและวัฒนธรรมไทย

ดังนั้น งานวิจัยนี้มีคุณค่าเชิงวิชาการและเชิงสังคม เพราะช่วยให้เข้าใจบทบาทของวรรณกรรมในฐานะเครื่องมือสื่อสารและสร้างอุดมการณ์ทางการเมือง อีกทั้งยังเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างงานเขียน ศิลปะและโครงสร้างอำนาจในสังคมไทยได้อย่างลุ่มลึก

คำสำคัญ : ทฤษฎีวาทกรรม, อุดมการณ์ทางการเมือง, เรื่องสั้น, รางวัลซีไรต์

Abstract

This study aimed to analyze the political ideologies represented in the S.E.A. Write Award-winning short stories published between 1981 to 2023, consisting of 15 volumes with a total of 177 stories. The analysis employed the theories of Discourse theory, Power theory, Manipulation theory, Ideology theory, and Political Ideology theory as its analytical framework. The findings revealed six political ideologies represented in the texts: liberalism, feminism, ecologism, conservatism, nationalism, and

fascism. In addition, two significant ideological conflicts were identified: nationalism versus liberalism and fascism versus liberalism.

The research revealed not only the diversity of political ideologies in S.E.A. Write short stories but also the evolving social dynamics of Thai society over the past four decades. This study demonstrated that literature was not merely an art form for entertainment, but a contested arena of Discourse theory and Power theory negotiation embedded within society. This further underscored the role of S.E.A. Write short stories as an ideological arena that revealed the intellectual conflicts of Thai society in different periods, reflecting transitions and struggles to define the direction of Thai politics and culture. Accordingly, this study was academically and socially significant, as it advanced the understanding of literature as both a medium of communication and a site of ideological construction. It further underscored literature's role as a cultural record that illuminates the interrelation between literary production, art, and social Power theory.

Keywords: Discourse Theory, Political Ideology Theory, Short Stories, S.E.A. Write Award

บทนำ

อุดมการณ์ทางการเมือง คือแนวคิดและความเชื่อที่มีความเป็นระบบและต่อเนื่อง ใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการบริหารบ้านเมือง โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ของคนในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับรัฐ และอธิบายสภาพสังคมตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน ไปจนถึงอนาคต พร้อมทั้งใช้กลวิธีโน้มน้าวให้คนยอมรับและปฏิบัติตามเพื่อบรรลุสังคมที่พึงปรารถนา ลิขิต ธีรเวคิน (2553: 215) อธิบายว่า อุดมการณ์ทางการเมืองคือ “ลัทธิ

ทางการเมืองที่อธิบายความเป็นมาของสังคมมนุษย์ วางแนวทางปฏิบัติในปัจจุบัน และชี้เป้าหมายในอนาคต เพื่อให้ความหมายแก่ชีวิต ความประพฤติ และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสังคมโดยรวม”

เรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ถือเป็นวาทกรรมวรรณกรรมที่ทำหน้าที่ไม่เพียงถ่ายทอดสาระความรู้ ความคิด และความบันเทิงแก่สังคม หากยังสอดแทรกอุดมการณ์ทางการเมืองไว้อย่างแนบเนียน จึงทำให้วรรณกรรมประเภทนี้มีใช้แค่พื้นที่สร้างสรรค์ทางศิลปะ แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสะท้อนและสื่อสารแนวคิดทางการเมืองสู่สังคมอีกด้วย

อุดมการณ์ทางการเมือง เป็นพลังสำคัญที่ไม่จำกัดอยู่เพียงในเชิงทฤษฎี หากยังมีอิทธิพลโดยตรงต่อการหล่อหลอมความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของผู้คน งานวิจัยที่ผ่านมาได้ชี้ชัดว่าสื่อและศิลปะสามารถเป็นพื้นที่ในการถ่ายทอดและผลิตซ้ำอุดมการณ์ได้อย่างแนบเนียน เช่น บงการ อิมส์อาองค์ (2554) ศึกษาเพลงคาราบาว พบการเปลี่ยนผ่านจากอุดมการณ์สังคมนิยมที่วิพากษ์ความเหลื่อมล้ำ สู่ชาตินิยมที่ปลุกเร้าความรักชาติ และปัจจุบันผสมผสานประชาธิปไตยที่เรียกร้องความโปร่งใสและต่อต้านการทุจริต จินตวิช บัวทอง (2560) ศึกษาเพลงของคารณ สัมบุญณานนท์ พบทั้งอุดมการณ์สังคมนิยมที่วิพากษ์ชนชั้น เสรีนิยมในช่วงที่สังคมเปิดกว้าง และชาตินิยมเมื่อประเทศเผชิญความขัดแย้งกับต่างชาติ ขณะที่ปราชญา เสนะวัต (2561) ศึกษาภาพยนตร์ Star Wars พบการต่อสู้ระหว่างอุดมการณ์ประชาธิปไตย เสรีนิยมและสาธารณรัฐนิยม กับจักรวรรดินิยม เผด็จการและทหารนิยม ซึ่งสะท้อนความขัดแย้งทางการเมืองระดับสากล ดังนั้น อุดมการณ์ทางการเมือง มิได้ดำรงอยู่เพียงในตำราเชิงนามธรรม หากแต่แทรกซึมอยู่ในสื่อบันเทิงและวรรณกรรม โดยเฉพาะเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ที่ทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่สร้างสรรค์ทางศิลปะและเครื่องมือทางความคิดในการชี้แนะ ปลุกฝังและสะท้อนพลังจิตของอุดมการณ์ทางการเมืองในสังคมไทยอย่างทรงพลัง

จากการศึกษาพบว่า มีการนำแนวคิดอุดมการณ์ไปใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรมประเภทนิตยสาร สื่อออนไลน์ และหนังสือพิมพ์ อย่างไรก็ตามยังไม่ปรากฏ

การศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์เรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ โดยเฉพาะในมิติของอุดมการณ์ทางการเมือง ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการปรากฏของอุดมการณ์ทางการเมืองที่แฝงอยู่ในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองผ่านภาษาในเชิงวรรณกรรม อันจะนำไปสู่ความเข้าใจบทบาทของวรรณกรรมในการสะท้อนและถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมือง ตลอดจนสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจพลวัตทางการเมืองและสังคมไทย

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์อุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์งานวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ที่ได้รับการตีพิมพ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524-2566 จำนวน 15 เล่ม ได้แก่ ขุนทองเจ้าจะกลับมาเมื่อฟ้าสาบ ซอยเดียวกัน ก่อกองทราย อัญมณีแห่งชีวิต ครอบครัวยุคกลาง ถนน แผ่นดินอื่น สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ความน่าจะเป็น เจ้าหญิง เราหลงลืมอะไรบางอย่าง แดงเข้าร้อนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ อสรพิษและเรื่องอื่น ๆ สิงโตนอกคอก คินปีเสื่อและเรื่องเล่าของสัตว์อื่น ๆ และด้วยรักและผูกพัน รวมทั้งสิ้น 177 เรื่อง

ขอบเขตด้านทฤษฎี

การวิเคราะห์อุดมการณ์ทางการเมืองในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ อาศัยกรอบทฤษฎีหลากหลายเพื่อให้เห็นมิติทางสังคมและการเมืองอย่างรอบด้าน ได้แก่ ทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory) ที่ชี้ให้เห็นการใช้ภาษาและถ้อยคำซึ่งสร้างความหมายและกำหนดวิถีคิดของสังคม, ทฤษฎีอำนาจ (Power theory) ที่ทำความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง, ทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) ที่อธิบายกลวิธีการเล่าเรื่องและเทคนิคทางวรรณกรรมในการชักนำความคิด, ทฤษฎีอุดมการณ์

(Ideology theory) ที่ทำให้ระบบความเชื่อ เช่น ชาตินิยมหรือเสรีนิยม ถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติ, และ ทฤษฎีอุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology theory) ที่สะท้อนการต่อสู้ระหว่างระบบความเชื่อทางการเมืองอย่างชัดเจน เช่น ประชาธิปไตย อำนาจนิยม หรือสังคมนิยม การผนวกกรอบทฤษฎีเหล่านี้เข้าด้วยกัน ทำให้เห็นว่าเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์มีใช้เพียงงานศิลปะทางภาษา แต่ยังเป็นเวทีการถ่ายทอด ผลิตซ้ำ และต่อรองเชิงอุดมการณ์ทางการเมืองในสังคมไทยอย่างลึกซึ้งและซับซ้อน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสำคัญของแนวทางการศึกษาแนวคิดทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory) แนวคิดทฤษฎีอำนาจ (Power theory) แนวคิดทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) แนวคิดทฤษฎีอุดมการณ์ (Ideology theory) แนวคิดทฤษฎีอุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology theory)

2. ศึกษาเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์จำนวน ทั้ง 15 เล่ม ประกอบด้วย 177 เรื่อง ซึ่งนำมาใช้เป็นตัวบทในการวิเคราะห์ข้อมูล

3. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน โดยการสำรวจจากงานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน

4. ทำการบันทึกข้อมูลการวิเคราะห์อุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ จากนั้นแบ่งประเภทอุดมการณ์ทางการเมือง

5. วิเคราะห์อุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ โดยผู้วิจัยได้จัดประเภทอุดมการณ์ทางการเมือง ยกตัวอย่างประกอบและอธิบายปรากฏการณ์อุดมการณ์ทางการเมืองนั้น ๆ

6. การสรุปและอภิปรายผล

7. การนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์อุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2524-2566 พบอุดมการณ์ทางการเมือง 6 อุดมการณ์ ได้แก่ อุดมการณ์เสรีนิยม อุดมการณ์สตรีนิยม อุดมการณ์นิเวศนิยม อุดมการณ์อนุรักษ์นิยม อุดมการณ์ชาตินิยม และอุดมการณ์ฟาสซิสต์ และพบปรากฏการณ์ของอุดมการณ์ปะทะ 2 อุดมการณ์ ได้แก่ อุดมการณ์ชาตินิยมกับอุดมการณ์เสรีนิยม และอุดมการณ์ฟาสซิสต์กับเสรีนิยม ดังนี้

1. **อุดมการณ์เสรีนิยม** เป็นแนวคิดที่ยึดมั่นในสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของปัจเจกชน โดยเน้นการเคารพในความแตกต่างหลากหลายทางความคิดเห็น เพศ วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ส่วนบุคคล เสรีนิยมไม่ยอมรับการใช้อำนาจรัฐหรือสถาบันใดมากดทับ ช่มชู้ หรือจำกัดเสรีภาพส่วนบุคคล โดยเชื่อว่าปัจเจกชนมีความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตและวิพากษ์อำนาจได้อย่างมีเหตุผลและศีลธรรม ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง ขุนทองเจ้าจะกลับมาเมื่อฟ้าสาง ตอน เธอยังมีชีวิตอยู่ อย่างน้อยก็ในใจฉัน

“...รูปอดีตนักการเมืองถูกล้อมกรอบสี่เหลี่ยมดำสะดุดเด่นอยู่บนแผ่นใบปลิว นั้น ได้ภาพบรรยายข้อความต่อต้านการกลับมาด้วยถ้อยคำที่เกรี้ยวกราด มากไปด้วยศัพท์คั่นหูอยู่ในยุคประชาธิปไตย เรียกร้องเชิญชวนให้ทุกคนขับไล่อดีตนักการเมืองผู้เคยยิ่งใหญ่ภายในกรอบภาพนั้นออกจากประเทศ

‘ผมรู้ละว่าพวกใครวิ่งไล่คุณ พวกเขาไม่ยอมให้คุณติดใบปลิวนะซี’ ผมว่าเหมือนกระจ่างในใจแล้ว

‘พวกรับจ้าง ! เขาห้ามเราติดโปสเตอร์และเอาไม้ไล่ตีพวกเราหนีแตกกันไปคนละทาง’ เธอตอบ ทำหน้าเหมือนจะร้องไห้...”

(อัศศิริ ธรรมโชติ, 2555: 4)

จากตัวอย่างดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า ทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory) ชี้ให้เห็นว่าภาษาในใบปลิวมิได้เป็นเพียงถ้อยคำทั่วไป หากแต่ทำหน้าที่สร้าง

ความหมายทางการเมือง เช่น การใช้คำว่า “เกรี้ยวกราด” และ “ศัพท์คั่นหูในยุคประชาธิปไตย” เป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมที่ทำให้อดีตนักการเมืองถูกสร้างภาพให้เป็น “ศัตรูของประชาชน” ขณะเดียวกันทฤษฎีอำนาจ (Power theory) ปรากฏผ่านการกระทำของ “พวกรับจ้าง” ที่ใช้กำลังห้ามการติดโปสเตอร์ ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เสมอภาคระหว่างผู้มีอำนาจกับประชาชน นอกจากนี้ทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) ปรากฏผ่านเทคนิคการใช้ “กรอบสี่เหลี่ยมดำ” อันเป็นการชี้้นำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความผิดและความไม่ชอบธรรมของฝ่ายตรงข้าม ส่วนทฤษฎีอุดมการณ์ (Ideology theory) แสดงให้เห็นการทำงานของระบบความคิดที่ถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ เช่น ความเชื่อว่าประชาชนมีสิทธิในการขับไล่ทางการเมืองที่ไร้ความชอบธรรม ซึ่งสะท้อนการยึดถืออุดมการณ์เสรีนิยมที่เน้นสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล

2. อุดมการณ์สตรีนิยม เป็นแนวคิดและการเคลื่อนไหวที่มุ่งเน้นการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ รวมถึงวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ความไม่เท่าเทียมทางเพศและการกดขี่ทางเพศ โดยเฉพาะการจัดการเลือกปฏิบัติและความไม่เสมอภาคที่ผู้หญิงประสบในสังคม ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ตอน คำสารภาพของช่างเท้าหลัง

“... ‘ท่านกำลังบอกว่าผู้หญิงไม่ควรเสมอภาคกับผู้ชายหรือคะ?’

‘เปล่า ๆ ผมกำลังบอกว่า ครอบครัวยุคนี้เป็นคำที่มีความหมายอย่างยิ่ง คนสองคนอยู่ด้วยกัน บางทีต้องหัดยอมกันบ้าง?’

‘เงินหมันต้องแก้ปัญหาโดยเลือกทำงานที่ให้เงินเดือนต่ำกว่าเขาไปตลอดชีวิตหรือคะ?’ เขานึกไม่ออกว่าศิราณี และแอ็บบี้จะตอบคำถามนี้อย่างไร

‘หนูว่าปัญหาของเราไม่ใช่เงิน แต่เป็นเรื่องความคิดในเรื่องความเสมอภาค เขายังคิดอยู่ว่าผู้หญิงต้องเป็นทาสผู้ชายอยู่เรื่อย ท่านรู้มั๊ยคะ ก่อนแต่งงานเขาไปรับไปส่งหนูทุกวัน พอแต่งงานได้วันเดียว เขาก็ขี้นิ้วสั่งหนูเหมือนคนใช้แล้ว’...”

(วินทร์ เลียววาริณ, 2542: 246)

จากตัวอย่างดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า ทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory) ปรากฏผ่านการใช้ภาษาที่ตั้งคำถามต่อ “ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย” และการยกตัวอย่างพฤติกรรมในชีวิตคู่ ซึ่งทำหน้าที่สร้างวาทกรรมที่ท้าทายต่อแนวคิดชายเป็นใหญ่ ขณะที่ทฤษฎีอำนาจ (Power theory) สะท้อนให้เห็นโครงสร้างอำนาจในครอบครัว เมื่อผู้ชายเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้ดูแล” ก่อนสมรส มาเป็น “ผู้สั่งการ” หลังสมรส ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความไม่สมดุลของอำนาจทางเพศ ในส่วนของทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) ปรากฏผ่านการใช้เทคนิคเปรียบเทียบชีวิตสมรสกับการเป็น “ทาส” เพื่อกระตุ้นอารมณ์และทำให้ผู้อ่านเห็นภาพการกดขี่ได้อย่างชัดเจน สุดท้ายทฤษฎีอุดมการณ์ (Ideology theory) แสดงให้เห็นการทำงานของระบบความคิดแบบดั้งเดิมที่ทำให้ผู้หญิงถูกวางอยู่ในสถานะรองและถูกทำให้เชื่อว่าการทำงานเพื่อรองรับผู้ชายเป็นเรื่อง “ปกติ” ซึ่งตรงกันข้ามกับอุดมการณ์สตรีนิยมที่เรียกร้องสิทธิความเสมอภาค และการกำหนดวิถีชีวิตด้วยตนเอง

3. นิเวศน์นิยม เป็นชุดของความเชื่อและหลักการทางจริยธรรมที่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศโดยรวมและสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในโลก โดยมองว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีคุณค่าในตัวเอง ไม่ได้มีค่าเพียงเพราะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์เท่านั้น รวมทั้งเรียกร้องให้มีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ไปสู่ความเคารพการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน รวมทั้งการดูแลปกป้องระบบนิเวศ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง อัญมณีแห่งชีวิต ตอน จดหมายถึงแผ่นดิน

“...สุชาติทำเป็นห้องเป็นทับเรียงกันเป็นแถวหลังร้าน พอเปิดผางเข้าไปเท่านั้นแหละ แม่เอ๊ย ลมจิ้งแสบจ็บไปกับหัวคิดสร้างสรรค์ของใครไม่รู้ ฉะลัดฉลาดจะทำให้เป็นส้วมซิง ส้วมถั่ง กระโถน หรือแม่แต่จะช่วยชี้ทางไปทุ่งให้ทีก็จะไม่ว่ากันจริง ๆ แต่นี่เขาเล่นเจาะพื้นทำให้เป็นรูเป็นร่องเอาดี้อ้อ ๆ ตุ่มเดียวลอลดลงทะเลว็บไปเลยรู้แล้วรู้รอดง่ายจัง แม่ลองกางนิ้วนับเข้าทั้งมือทั้งเท้าดูเอาเองเถอะว่า ถ้าพันคนมันก็พันตุ่ม (โดยเฉลี่ยจะอาจหย่อนลงได้นิดหน่อยในกรณีท้องผูก) เอาแล้วน่านน้ำไทยไซ้จะใหญ่โตอะไรนักหนา

ปานนี้มิกลายเป็นทะเลทองไปแล้วทั้งเทือกเลยหรือนี่ แหม! ยิ่งถ้าได้มานั่งริมหาดซึ่มซึ่มกัน
ดูแสงแดดสุดท่ายตอนตะวันพลั่พลั่ มีหวังโรมันตึกไม่รู้เรื่องไปเลยนะนี่ จวบแก้มสาว
เคล้ากลิ่นซึ่เปียกน้ำ ขึ้นใจดีไหมน้องจ๋า...”

(อัญชัน, 2538: 324)

จากตัวอย่างดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า ทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory) ปรากฏผ่านถ้อยคำประชด เช่นคำว่า “ทะเลทอง” ซึ่งสร้างความหมายใหม่ให้
ตระหนักถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ขณะที่ ทฤษฎีอำนาจ (Power theory) สะท้อน
ถึงการละเลยของรัฐและผู้จัดการพื้นที่ที่ทำให้ประชาชนต้องเผชิญผลกระทบโดยตรง
ส่วนทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) แสดงผ่านการใช้ภาษาประชด
เชิงขบขันเพื่อโน้มน้าวให้ผู้อ่านเกิดทั้งความขำขันและความสะอิดสะเอียน อันนำไปสู่
การวิพากษ์ต่อปัญหา ขณะเดียวกัน ทฤษฎีอุดมการณ์ (Ideology theory) ซึ่ให้เห็นว่า
การละเลยดังกล่าวถูกทำให้กลายเป็นเรื่อง “ปกติ” ทั้งที่แท้จริงสะท้อนถึงการขาดความ
ใส่ใจต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ทำให้เห็นว่าตัวบสอดคล้องกับอุดมการณ์นิเวศน์
นิยม ซึ่งสะท้อนการทำลายสิ่งแวดล้อมโดยตรงจากการปล่อยของเสียลงทะเล อย่างไรก็ตาม
ความรับผิดชอบ ดังนั้นการเล่าปัญหาดังกล่าวจึงมิใช่เพียงการนำเสนอเรื่องสุขภาพ
แต่คือการวิพากษ์พฤติกรรมการพัฒนาและการจัดการที่ขาดมิติด้านสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้ง
ตอกย้ำว่าการเพิกเฉยของรัฐและสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสมดุลทาง
ธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

4. อนุรักษ์นิยม เป็นกรอบความคิดที่มุ่งธำรงรักษาระเบียบสังคมดั้งเดิมและ
โครงสร้างอำนาจ เช่น ครอบครัว ชาติ ศาสนา ประเพณี และค่านิยม โดยมองว่า
สิ่งเหล่านี้คือผลสืบทอดจากภูมิปัญญาคนรุ่นก่อนซึ่งเป็นรากฐานของความมั่นคงและ
ความสงบเรียบร้อย อนุรักษ์นิยมระมัดระวังต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว มุ่งเน้นการ
เปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพื่อรักษาเสถียรภาพของสังคม ดังจะเห็นได้จาก
ตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง แผ่นดินอื่น ตอน แมวแห่งบูเกะกรือซอ

“...พาริตาเป็นผู้หญิงสวย ถ้าจะให้ดีเธอควรร้องอย่างที่สุด สนใจแต่เรื่องรักสวยรักงาม หลงใหลดารานักร้อง พุดคุยแต่เรื่องละครหลังข่าว เพื่อจะได้คงความสดใสไว้เพียงสาวไว้เต็มเปี่ยม โดยรูปสมบัติแล้วเธอไม่น่ารู้เรื่องการบ้านการเมืองแต่นั้นไม่ใช่เรื่องน่าแปลกแต่อย่างใด ในเมื่อป๊ะของเธอคือดีโต๊ะครู ซ้ำตอนนี้ยังเป็นสมาชิกสภาจังหวัด ผมกลัวผู้หญิงเช่นนี้...ผู้หญิงที่ทั้งสวยทั้งฉลาด ทั้งสองอย่างนั้นเมื่อมารวมกันในผู้หญิงคนเดียว ทำให้เธอไม่มัววางใจ มันเป็นตัวชี้ว่าเธอผู้นั้นมีความสมบูรณ์ในคุณสมบัติทุกด้าน สามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยศักดิ์ศรีและกำลังของตัวเองโดยไม่ต้องอาศัยผู้ชายอย่างเราคุ้มครองหรือซี้หน้า ผู้หญิงเช่นนี้แหละที่จะเถียงคำไม่ตกปาก ด้วยเหตุผลและโลกทัศน์ซึ่งจะทำให้เรากลายเป็นตัวตุนไปเลย ยิ่งหากมีจิตใจสำนึกทางการเมืองแฝงฝังอยู่เช่นพาริตาด้วยแล้ว ก็ยิ่งน่ากลัวเข้าไปใหญ่ ศักยภาพทุกด้านของเธอพร้อมจะกำราบเราให้อยู่หมัด ไม่เลือกว่าเวลาไหน...”

(กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2555: 134)

จากตัวอย่างดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า ทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory) แสดงผ่านการผลิตซ้ำแนวคิดที่ว่าผู้หญิงที่ “เหมาะสม” ต้องอยู่ในกรอบรักสวยรักงามและไม่ทำทนายอำนาจชาย อันเป็นการสร้างวาทกรรมชายเป็นใหญ่ที่ลดทอนคุณค่าของผู้หญิง ขณะเดียวกันทฤษฎีอำนาจ (Power theory) ปรากฏผ่านความหวาดกลัวของผู้เล่าเรื่องต่อผู้หญิงที่ทั้งสวย ฉลาด และมีสำนึกทางการเมือง เนื่องจากเธอสามารถยืนหยัดด้วยศักดิ์ศรีของตนเองได้ ในส่วนของทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) แสดงออกผ่านกลวิธีการเล่าที่โน้มน้าวให้ผู้อ่านมองว่าผู้หญิงเช่นนี้เป็นสิ่ง “น่ากลัว” มากกว่าน่ายกย่อง ทั้งหมดนี้สะท้อนถึง อุดมการณ์อนุรักษ์นิยม ที่มุ่งธำรงบทบาทดั้งเดิมของผู้หญิงให้อยู่ในครอบครัวและโลกส่วนตัว โดยไม่ก้าวสู่พื้นที่การเมืองหรือสาธารณะ ความหวาดกลัวที่มีต่อผู้หญิงซึ่งก้าวข้ามบทบาทดังกล่าว จึงเป็นภาพแทนความกังวลว่าการเปลี่ยนแปลงอาจสั่นคลอนโครงสร้างชายเป็นใหญ่ อุดมการณ์อนุรักษ์นิยมจึงพยายามรักษาระเบียบและค่านิยมดั้งเดิมเพื่อคงไว้ซึ่งเสถียรภาพของสังคม แม้จะเป็นการกดทับ

ศักยภาพของผู้หญิงก็ตาม เช่นเดียวกับตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ตอน คำสารภาพของช่างเท้าหลัง

“...บางทีหลังจากเกษียณ เขาน่าจะไปเปิดคอลัมน์ตอบปัญหาหัวใจ

‘ผมไม่ใช่พ่อคุณวันดีนะครับ แล้วอีกอย่างคุณก็เป็นคนก่อเรื่องขึ้นเอง’

‘โธ่ ! ได้โปรดเถอะครับ ท่านก็เป็นผู้ชาย ท่านก็รู้ว่ามันเสียศักดิ์ศรีแคไหนที่เมียเหนือกว่าสามี’

‘มีรายได้มากกว่าแปลว่าเหนือกว่าหรือ ? อย่างว่าแต่เหนือกว่าแล้วจะเป็นไร...’”

(วินทร์ เลียววาริณ, 2542: 264)

จากตัวอย่างดังกล่าว บทสนทนา “โธ่ ! ได้โปรดเถอะครับ ท่านก็เป็นผู้ชาย ท่านก็รู้ว่ามันเสียศักดิ์ศรีแคไหนที่เมียเหนือกว่าสามี” สะท้อนทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory) ที่ผลิตซ้ำวาทกรรมชายเป็นใหญ่ โดยเชื่อมโยงศักดิ์ศรีของผู้ชาย เข้ากับการอยู่เหนือผู้หญิง ขณะเดียวกันทฤษฎีอำนาจ (Power theory) ปรากฏในมุมมองที่เห็นว่ารายได้ของผู้หญิงเป็นการคุกคามต่ออำนาจชายและสะท้อน ความพยายามธำรงโครงสร้างที่ผู้ชายต้องเป็นผู้นำ ในส่วนของ ทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) แสดงผ่านถ้อยคำอ่อนหวาน เช่น “ท่านก็เป็นผู้ชาย” ซึ่งทำหน้าที่กดดันและชักจูงให้ผู้ฟังยอมรับค่านิยมดังกล่าว ทั้งหมดนี้สัมพันธ์กับ อุดมการณ์อนุรักษ์นิยม ที่มุ่งธำรงบทบาทดั้งเดิมของผู้ชายในฐานะผู้นำครอบครัวและศูนย์กลางอำนาจทางสังคม ความหวาดกลัวต่อการที่ผู้หญิงมีรายได้หรือศักยภาพเหนือกว่าผู้ชาย จึงสะท้อนความกังวลว่าโครงสร้างครอบครัวและระเบียบสังคมแบบดั้งเดิมอาจถูกสั่นคลอน หากผู้หญิงก้าวพ้นจากบทบาทที่อุดมการณ์อนุรักษ์นิยมพยายามคงไว้

5. ชาตินิยม เป็นชุดความคิดของความเชื่อ ความรู้สึกและการเคลื่อนไหวทางสังคม รวมถึงการเมืองที่เน้นความสำคัญของชาติ ในฐานะที่เป็นหน่วยรวมทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองที่มีเอกลักษณ์ร่วมกัน อุดมการณ์นี้ส่งเสริมความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความภาคภูมิใจในชาติ ความจงรักภักดี และมักเรียกร้องให้มีการปกป้อง

ผลประโยชน์ของชาติ รวมถึงการมีอำนาจอธิปไตยของชาติ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง เราหลงลืมอะไรบางอย่าง ตอน เพลงชาติไทย

“... ‘ทำไมเอ็งถึงไม่ยืนตรงเคารพเพลงชาติหือ ?’ น้ำแสงที่หน้างุนงง ฉายยิ้มเลื่อนลอยแบบเดิมออกมาอีก แกกวาดสายตามองตำรวจหนุ่มตั้งแต่หัวจรดปลายเท้า แล้วหันกลับไปเดินต่อ

‘เฮ้ย !’ ตำรวจหนุ่มกระซอกแซกแกกกลับ

‘เอ็งไม่ได้ยืนที่ข้าถามหรือไง

‘ทำไมเอ็ง...’

‘ดูย !’ แกถ่มน้ำลายลงพื้น แล้วเอ่ยขึ้น

‘ประเทศชาติคงไม่ถึงกับระยำฉิบหายหรือกะวะ หากคนอย่างกูไม่เคารพเพลงนั้นนะ’

‘ไม่รู้ละ เอ็งทำผิดกฎหมาย เอ็งต้องโดนปรับหรือไม่ก็เข้าตะราง’ ตำรวจหนุ่มชูน้ำแสงกลับหัวเราะร่วน

‘ให้ระยำตายห้าสิ ! หากคนอย่างกูจะติดตะราง’

‘ถามจริง-เอ็งไม่รู้จักเพลงชาติไทยหรือไง ?’ ตำรวจหนุ่มยังตามตะคอกถาม น้ำแสงเงยบงเหมือนไม่อยากจะคุยด้วย

‘ว่าไง ? เอ็งรู้จักมั๊ย ?’ น้ำแสงยังนิ่งเงียบ จ้องตาตำรวจหนุ่มแน่นิ่ง ผมพยายามหาจังหวะแทรกเพื่อบอกความจริงแก่ตำรวจหนุ่ม..”

(วัชระ สัจจะสารสิน, 2564: 106-107)

จากตัวอย่างดังกล่าว บทสนทนาเรื่องการไม่ยืนเคารพเพลงชาติสะท้อน ทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory) ที่ผลิตซ้ำเพลงชาติให้เป็นสัญลักษณ์แห่งความภักดีและความเป็นไทย ขณะที่ตัวละครน้ำแสงเลือกทำทนายและปฏิเสธพิธีกรรมดังกล่าว ด้านทฤษฎีอำนาจ (Power theory) ปรากฏผ่านการใช้อำนาจกฎหมายของตำรวจในการควบคุมและลงโทษเพื่อรักษาระเบียบ ส่วนทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) แสดงการสร้างความสำเร็จว่าการไม่ยืนเคารพคือการไม่รักชาติ ขณะเดียวกัน

ทฤษฎีอุดมการณ์ (Ideology theory) ทำให้ความจงรักภักดีถูกทำให้เป็นบรรทัดฐานปกติที่ประชาชนต้องปฏิบัติตาม สะท้อนอุดมการณ์ชาตินิยม ที่ตำรวจยึดถือและพยายามจ้ำจวนไว้ ผ่านการบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตามพิธีกรรมเพื่อคงความศรัทธาต่อชาติ

6. ฟาสซิสต์ เป็นรูปแบบหนึ่งของลัทธิชาตินิยมแบบขวาจัด เผด็จการแบบเบ็ดเสร็จที่เน้นความสำคัญของชาติเหนือสิ่งอื่นใด และเชื่อในการรวมชาติภายใต้รัฐบาลที่แข็งแกร่ง มีผู้นำที่เด็ดขาด เน้นการควบคุมอย่างเข้มงวด และมักใช้ความรุนแรงรวมถึงการกดขี่เพื่อบรรลุเป้าหมาย ฟาสซิสต์มักจะต่อต้านเสรีนิยม ประชาธิปไตย สังคมนิยม และคอมมิวนิสต์ โดยให้ความสำคัญกับความมีระเบียบวินัย การบูชาชาติและปราบปรามผู้ที่เห็นต่าง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง อัญมณีแห่งชีวิต ตอนจดหมายถึงแผ่นดิน

“...พอเห็นเขาแขวนคำขวัญไว้ว่า ‘บ้านเมืองสกปรก เหมือนนรกในเรือนใจ’ มันก็ทำให้คนมือตามสันดานที่แก้มไม่หายขึ้นมาอีก นึกอยากจะเปลี่ยนใหม่ให้มันดูดีกว่านี้หนัก ๆ เป็น ‘ใครทำเมืองสกปรก ต้องลงนรกด้วยมอลิบเจ็ด’ แล้วเอาไปปะไว้ทั้งสี่มุมเมืองเพื่อให้ชนหัวลูกฉันทูกัน รับรองว่าคราวนี้สังคิปร์ก็สังคิปร์เถอะน่า พอมาเปรียบกับพี่ไทยเข้าเท่านั้นแหละ กลายเป็นเมืองโสโครกเข้าชั้นเหยียบไม่ลงไปถนัดใจเลย พับผ้าสิ (แต่ทั้งนี้มิใช่อะไรพลเมืองส่วนใหญ่ได้ถูกยิงเป้าตามระบอบมอลิบเจ็ดกันไปจนเกือบจะเกลี้ยงประเทศอยู่รอมร่อแล้วนั่นเอง ที่นี้มันจะไปหาใครเหลือมาทำให้เปื้อนล่ะ)...”

(อัญชัน, 2538: 236)

จากตัวอย่างดังกล่าว ถ้อยคำ “บ้านเมืองสกปรก เหมือนนรกในเรือนใจ” และการเสียดสีว่า “ใครทำเมืองสกปรก ต้องลงนรกด้วยมอลิบเจ็ด” สะท้อนทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory) ที่ใช้ภาษาเชิงประชดและการเปรียบเทียบเพื่อวิพากษ์สังคมไทย โดยชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่าง “เมืองสะอาด” อย่างสังคิปร์กับ “เมืองโสโครก” ในบริบทไทย ขณะเดียวกันทฤษฎีอำนาจ (Power theory) ปรากฏผ่านการอ้างถึง “ระบอบมอลิบเจ็ด” ซึ่งใช้อำนาจรัฐอย่างรุนแรงถึงขั้นประหารประชาชน ส่วนทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) แสดงออกผ่านการใช้ถ้อยคำเกินจริงและการข่มขู่

เพื่อสร้างความหวาดกลัว ในขณะที่ทฤษฎีอุดมการณ์ (Ideology theory) ตอกย้ำแนวคิดที่ให้ “ระเบียบวินัย” อยู่เหนือเสรีภาพ และทำให้ถูกยอมรับเป็นเรื่องปกติ ทั้งหมดนี้สะท้อนถึงอุดมการณ์ฟาสซิสต์ ที่ใช้อำนาจเผด็จการและความรุนแรงในการบังคับสังคมให้อยู่ในระเบียบ แต่ขณะเดียวกันกลับละเลยหลักมนุษยธรรม และเผยให้เห็นถึงความล้มเหลวของการแก้ไขปัญหาที่เน้นการลงโทษแทนการพัฒนาอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบปรากฏการณ์ของอุดมการณ์ปะทะที่มีรากฐานแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในเรื่องของแนวคิด หลักการ และวิธีการปฏิบัติที่ได้มาซึ่งแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองนั้น ๆ ซึ่งได้แก่

1. **ชาตินิยมกับเสรีนิยม** เป็นอุดมการณ์ที่มีความขัดแย้งกันอย่างเด่นชัด ชาตินิยมให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ของชาติและความเป็นปึกแผ่นของส่วนรวม จนยอมลดทอนสิทธิของปัจเจกเพื่อรักษาความมั่นคงและเอกภาพ ขณะที่เสรีนิยมเน้นสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก ยืนยันว่าต้องได้รับการคุ้มครอง แม้บางครั้งอาจต้องประนีประนอมกับผลประโยชน์ของชาติ ความต่างนี้สะท้อนการปะทะกันระหว่าง “ชาติ” กับ “ปัจเจก” ในฐานะแก่นของการจัดระเบียบทางสังคมและการเมือง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง ซอยเดียวกัน ตอน ที่นิ่มหาวิทยาลัย

“...สังคมที่ตึกกว่านั้นควรเริ่มต้นจากที่นี่ จากอาจารย์มหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ ไม่ใช่เริ่มกันที่นักศึกษา ปล่อยให้นักศึกษาต่อสู้กันไปตามบุญตามกรรม โดยมีอาจารย์เป็นผู้สังเกตการณ์ จดชื่อและเขียนรายงานส่งอออรรอม...”

(วณิช จรุงกิจอนันต์, 2556: 50)

จากตัวอย่างดังกล่าว ถ้อยคำ “สังคมที่ตึกกว่านั้นควรเริ่มต้นจากที่นี่ จากอาจารย์มหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ...” สะท้อนทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory) ผ่านภาษาประชดที่ตั้งคำถามต่อบทบาทของอาจารย์มหาวิทยาลัย ซึ่งถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางสังคม แต่กลับปรากฏในฐานะ “ผู้สังเกตการณ์” ที่รายงานต่อรัฐ มากกว่าการปกป้องนักศึกษา ด้านทฤษฎีอำนาจ (Power theory) ปรากฏในภาพของอาจารย์ที่กลายเป็นกลไกของรัฐ ใช้อำนาจในการเฝ้าระวังและควบคุมความเคลื่อนไหว

ของนักศึกษา ในส่วนของทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) ข้อความดังกล่าวสะท้อนการกดทับทางอุดมการณ์ที่เบียดเบียนอาจารย์จากการเป็นปัญญาชนไปสู่การรับใช้รัฐมากกว่าการสร้างสังคมที่ดีขึ้น ขณะเดียวกันทฤษฎีอุดมการณ์ (Ideology theory) แสดงให้เห็นการปะทะกันระหว่าง อุดมการณ์ชาตินิยมที่ใช้อาจารย์เป็นเครื่องมือควบคุมเพื่ออ้ารงค์ความมั่นคงของรัฐกับอุดมการณ์เสรีนิยมที่ปรากฏผ่านการเคลื่อนไหวของนักศึกษาในฐานะการยืนยันสิทธิและศักดิ์ศรีของปัจเจกชนภาพดังกล่าวจึงสะท้อนความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระหว่างการอ้ารงค์ระเบียบของรัฐกับการเรียกร้องเสรีภาพ ซึ่งยังคงเป็นพลวัตสำคัญของสังคมไทยร่วมสมัย

2. ฟาสซิสต์กับเสรีนิยม เป็นอุดมการณ์การเมืองที่ตรงข้ามกันอย่างชัดเจน ฟาสซิสต์เน้นการควบคุมอย่างเข้มงวดโดยรัฐ ครอบคลุมทุกด้านของชีวิตประชาชนเพื่ออ้ารงค์ระเบียบ วินัย และความมั่นคงของชาติ ขณะที่เสรีนิยมเน้นสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคและการให้อิสระแก่ปัจเจกชนในการตัดสินใจและดำเนินชีวิตภายใต้กรอบกฎหมาย ความแตกต่างนี้ทำให้ทั้งสองอุดมการณ์สะท้อนวิถีการจัดระเบียบสังคมและการเมืองที่อยู่คนละขั้วโดยสิ้นเชิง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่องแผ่นดินอื่น ตอน แม่มดแห่งหุบเขา

“...เสียดายที่ขุนทดแรกนาราวสิบห้าปีที่แล้วครับ พอหยุดคนก็ลุกขึ้นปรบมือให้ร้องข้างหน้ากองสลากๆ โน่นตะโกนมาเลย-มันฆ่าประชาชน !, คนวิ่งกันวุ่นแหละครับ เขาบอกพวกขึ้นไปโบกธงอยู่บนหลังคาร์เมลท์หน้ากองสลากๆ โดนกระสุนฟรีทีเดียวร่วงหมด คราวนี้วัยรุ่นกลุ่มหนึ่งปรี่เข้าข้างจักรวรรดประชาสัมพันธ์เลย ไม่รู้สิครับ ไอ้ผมนะไม่เชื่อเรื่องมือที่สามอะไรทั้งนั้น ผมเองก็ยังรู้สึกนะครับ มันเดือดมาอะไระมายิ่งกันหน้าตาเฉยแบบนี้ ?! ยังพูดกับคนข้าง ๆ เลยกว่าช่วยอะไรไม่ได้แล้ว ทหารกำลังยั่วผู้ประท้วงให้ก่อจลาจลเอง...”

(กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2555: 239)

จากตัวอย่างดังกล่าว ถ้อยคำ “มันฆ่าประชาชน !” และการบรรยายเสียงปืนที่ยืดเยื้อสะท้อนทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory) ซึ่งสร้างภาพรัฐหรือกองทัพในฐานะ

“ผู้กดขี่” และประชาชนในฐานะ “ผู้ถูกกระทำ” พร้อมทั้งโต้กลับวาทกรรมของรัฐเรื่อง “มือที่สาม” ที่ถูกใช้เพื่อลดทอนความชอบธรรมของผู้ชุมนุม ขณะเดียวกันทฤษฎีอำนาจ (Power theory) ปรากฏผ่านการใช้อำนาจกองทัพที่เหนือกว่าควบคุมและข่มขู่ประชาชน ในด้านทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) เห็นได้จากกลวิธีที่รัฐโยนความผิดให้ “มือที่สาม” เพื่อปกป้องตนเองและสร้างการขึ้นต่อสังคม ส่วนทฤษฎีอุดมการณ์ (Ideology theory) สะท้อนการทำงานของ อุดมการณ์ฟาสซิสต์ ที่ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จและความรุนแรงเพื่อธำรงความมั่นคงของรัฐเหนือสิทธิประชาชน ตรงข้ามกับการชุมนุมของประชาชนซึ่งสะท้อน อุดมการณ์เสรีนิยม ที่ยืนยันสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีของปัจเจกชน ข้อความดังกล่าวจึงเป็นภาพแทนของความขัดแย้งระหว่าง “รัฐเผด็จการที่ใช้การปราบปราม” กับ “ประชาชนที่ยืนยันเสรีภาพ” ซึ่งสะท้อนการปะทะกันโดยตรงของฟาสซิสต์กับเสรีนิยม

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ค้นพบอุดมการณ์ทางการเมือง 6 ประเภท ได้แก่ เสรีนิยม สตรีนิยม นิเวศน์นิยม อนุรักษ์นิยม ชาตินิยมและฟาสซิสต์ รวมถึงการปะทะกันของอุดมการณ์บางคู่ เช่น ชาตินิยมกับเสรีนิยมและฟาสซิสต์กับเสรีนิยม แสดงให้เห็นว่าเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์มิได้เป็นเพียงพื้นที่สร้างสรรค์ทางศิลปะ แต่ยังเป็น “สนามเชิงอุดมการณ์” ที่ถ่ายทอดความคิดทางการเมืองในหลายมิติ การปรากฏของอุดมการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความซับซ้อนของสังคมไทยที่มีทั้งการยึดโยงกับประเพณีและความเป็นชาติ (อนุรักษ์นิยม, ชาตินิยม) ขณะเดียวกันก็เปิดพื้นที่ให้กับแนวคิดเสรีภาพ ความเสมอภาค และสิทธิของปัจเจกชน (เสรีนิยม, สตรีนิยม) รวมถึงการตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม (นิเวศน์นิยม) และยังมีการทำทลายด้วยอุดมการณ์ แบบเบ็ดเสร็จ (ฟาสซิสต์) ที่สะท้อนมิติของการใช้อำนาจรัฐ

อุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ สามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดทางทฤษฎีหลายประการ ได้แก่ ทฤษฎีวาทกรรม (Discourse theory)

ที่สะท้อนการใช้ภาษาและสัญลักษณ์ในการผลิตซ้ำหรือสร้างความหมายทางการเมือง เช่น วาทกรรมความเป็นชาติและวาทกรรมสิทธิเสรีภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการปรากฏของอุดมการณ์ชาตินิยมและเสรีนิยม ขณะที่ทฤษฎีอำนาจ (Power theory) แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างรัฐกับประชาชน รวมถึงการใช้อำนาจควบคุม และสร้างความชอบธรรม ซึ่งสัมพันธ์กับการปรากฏของอุดมการณ์ฟาสซิสต์และอนุรักษนิยม ส่วนทฤษฎีการครอบงำ (Manipulation theory) อธิบายกลวิธีการเล่าเรื่องและการสร้างตัวละครที่ทำหน้าที่โน้มน้าวและชี้นำ เช่น การยกย่องผู้นำในฐานะผู้พิทักษ์ชาติหรือการสร้างภาพผู้ถูกกดขี่เพื่อเรียกร้องความสนใจของผู้อ่าน ซึ่งเชื่อมโยงกับอุดมการณ์สตรีนิยมและเสรีนิยม นอกจากนี้ ทฤษฎีอุดมการณ์ (Ideology theory) ยังปรากฏผ่านการทำให้ระบบความคิดบางอย่างถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติ เช่น อุดมการณ์อนุรักษนิยมที่เน้นค่านิยมดั้งเดิม หรืออุดมการณ์นิเวศนิยมที่เน้นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะที่ทฤษฎีอุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology theory) ช่วยให้เห็นชัดเจนถึงการปะทะกันของอุดมการณ์ เช่น การขัดแย้งระหว่างชาตินิยมกับเสรีนิยม และฟาสซิสต์กับเสรีนิยม ซึ่งสะท้อนพลวัตและความตึงเครียดทางการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับสากล

การวิจัยนี้สอดคล้องกับผลงานของนักวิชาการหลายท่าน เช่น บงการ อิมส์อ่าอง (2554) ที่ศึกษาพบความเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์ทางการเมืองในบทเพลงคาราบาว จากสังคมนิยมไปสู่ชาตินิยมและประชาธิปไตย อีกทั้ง จินตวิษ บัวทอง (2560) ที่วิเคราะห์เพลงของคารม สัมบุญณานนท์ พบอุดมการณ์สังคมนิยม เสรีนิยม และชาตินิยม ตลอดจน ปราชาญา เสนะวัต (2561) ที่วิเคราะห์ภาพยนตร์ Star Wars พบการต่อสู้อะหว่างอุดมการณ์ประชาธิปไตย เสรีนิยม และสาธารณรัฐนิยม กับอุดมการณ์เผด็จการและจักรวรรดินิยม ข้อค้นพบนี้ยังสอดคล้องกับงานของ มโน วนเวฬุสิต (2554) ที่ศึกษาอุดมการณ์การเมืองในภาพยนตร์ไทยร่วมสมัย และ พอเนตร พึ่งหลวง (2554) ที่ศึกษาความขัดแย้งระหว่างเผด็จการรัฐนิยมกับสังคมนิยมประชาธิปไตย ซึ่งต่างชี้ว่าอุดมการณ์มีบทบาทในการกำหนดโครงสร้างอำนาจ

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละยุคสมัย
ดังนั้น เรื่องสั้นรางวัลซีไรต์จึงมิใช่เพียงงานวรรณกรรมเพื่อความบันเทิง แต่เป็นเวที
ที่สะท้อนอิทธิพลของอุดมการณ์ทางการเมืองในสังคมไทยและแสดงให้เห็นข้อจำกัด
ความขัดแย้ง และพลวัตของการเมืองที่ดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยอุดมการณ์ทางการเมืองในอนาคต ควรขยายกรอบการศึกษา
ให้ครอบคลุมมิติต่าง ๆ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีที่หลากหลายและวิธีการวิจัยที่สอดคล้องกับ
บริบทจริงของสังคม เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองได้รอบด้านและ
สัมพันธ์กับชีวิตของประชาชนมากยิ่งขึ้น ในเชิงปฏิบัติควรประยุกต์การวิเคราะห์เชิง
วาทกรรมร่วมกับสื่อดิจิทัล เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้รับสาร และศึกษาการเปรียบเทียบ
อุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมกับสื่อประเภทอื่น เช่น เพลง ภาพยนตร์
หรือสื่อออนไลน์ นอกจากนี้ยังควรกำหนดประเด็นเฉพาะที่ชัดเจน อาทิ การเปลี่ยนแปลง
ของอุดมการณ์ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมือง หรือการเปรียบเทียบอุดมการณ์ระหว่าง
ยุคสมัยต่าง ๆ เพื่อสะท้อนพลวัตและพัฒนาการทางความคิดของสังคมไทยอย่างรอบด้าน
อันจะช่วยให้เข้าใจบทบาทของอุดมการณ์ในฐานะปัจจัยสำคัญที่กำหนดทิศทางสังคมและ
การเมืองไทยในอนาคตได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. (2555). *แผ่นดินอื่น* (พิมพ์ครั้งที่ 17). นาคกร.
จินตวิษ บัวทอง, เรืออากาศโท. (2560). *อุดมการณ์ทางการเมืองในบทเพลงที่ขับร้องโดย
คำรณ สัมบุณณานนท์* [วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัย
รังสิต.
บงการ อิ่มสำอาจ. (2554). *อุดมการณ์ทางการเมืองในบทเพลงคาราวาว* [วิทยานิพนธ์
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

- ปราชญา เสนะวัต. (2561). *ความคิดทางการเมืองและบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภาพยนตร์เรื่องสตาร์วอร์ส* [วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พจนตร พึ่งหลวง. (2544). *ความขัดแย้งในแนวอุดมการณ์ทางการเมือง “เผด็จการรัฐนิยม” กับ “สังคมนิยมประชาธิปไตย” ในช่วง พ.ศ.2475-2490* [วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มนอ วนเวฬุสิต. (2554). *การวิเคราะห์ประเด็นการเมืองในภาพยนตร์ร่วมสมัย* [วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2553). *การเมืองการปกครองของไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 8). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัชระ สัจจะสารสิน. (2564). *เราหลงลืมอะไรบางอย่าง* (พิมพ์ครั้งที่ 25). นาค.
- วานิช จรุงกิจอนันต์. (2556). *ซอยเดียวกัน*. ศิลปาบรรณาการ.
- วินทร์ เลียววาริณ. (2542). *สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน*. 113.
- อัญชัน (นามแฝง). (2538). *อัญมณีแห่งชีวิต* (พิมพ์ครั้งที่ 7). ธรรมสารการพิมพ์.
- อัศศิริ ธรรมโชติ. (2555). *ขุนทองเจ้าจะกลับมาเมื่อฟ้าสว่าง* (พิมพ์ครั้งที่ 16). แพรวสำนักพิมพ์.

Authors

Mr. Phitthaya Kiatsrithanakun
Student in Doctor of Philosophy in Thai, School of Liberal Arts,
University of Phayao
19 Moo 2, MaeKa Sub-district, Mueang Phayao District,
Phayao 56000
Tel: 054-466-666 E-mail: phitthaya.du@up.ac.th

Dr. Vajrindra Kaencandra

Thai Department, School of Liberal Arts, University of Phayao
19 Moo 2, MaeKa Sub-district, Mueang Phayao District,
Phayao 56000

Tel: 054-466-666 E-mail: vajarindra.ka@up.ac.th

Asst. Prof. Dr. Uamporn Thipdet

Thai Department, School of Liberal Arts, University of Phayao
19 Moo 2, MaeKa Sub-district, Mueang Phayao District,
Phayao 56000

Tel: 054-466-666 E-mail: uamporn.jo@up.ac.th

Dr. Bandid Thipdet

Thai Department, School of Liberal Arts, University of Phayao
19 Moo 2, MaeKa Sub-district, Mueang Phayao District,
Phayao 56000

Tel: 054-466-666 E-mail: bandid.th@up.ac.th